

УДК 711.25

О.С.Логвиненко,
Полтавський національний університет ім. Ю. Кондратюка**ПЕРСПЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ
МАЛИХ МІСТ НА ОСНОВІ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ
СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ).**

В статті розглянуто поняття «рекреація» та потреби рекреаційної діяльності. Дослідження рекреаційної тематики значно ефективніше проводити при створенні шарів природного районування і транспортної доступності, їх подальшого накладення, а також здобуття рекреаційних характеристик територій. Виявлення природно-рекреаційного потенціалу приміської зони малого міста.

Вступ. Рекреація як одна з головних форм продуктивного використання вільного часу людини — суспільний, економічний і наєковий феномен, для якого не мають значення міжгалузеві та міждисциплінарні межі. Рекреація (фр. recreation, пол. rekreacja — відпочинок, від лат. recreatio — відновлення сил) — відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів [1].

Досить поширеною є думка, що «рекреація» — поняття значно ширше, оскільки включає практично всі види діяльності людини у її вільний від роботи час, який вона проводить поза своїм постійним помешканням, тоді як «туризм» — як вид соціокультурної та рекреаційної діяльності, супроводжується споживанням відповідних послуг, тобто купівлею певної продукції/товару чи послуг і використанням ресурсного потенціалу території.

Потреби у відпочинку та туризмі визначаються необхідністю зняття фізичної, психічної втоми та напруги, бажанням духовного, інтелектуального, фізичного розвитку. Рекреаційні потреби, під дією цих факторів, визначають попит на рекреаційні послуги, як частину потреб споживача, забезпечену грошовою масою. Отже, на попит, з одного боку, великий вплив має матеріальна забезпеченість населення регіону, з іншого — пропозиція, можливість вибору згідно смаків, звичок, очікувань рекреантів, що формуються під впливом таких факторів як вік, стать, соціальна належність, традиції, релігійні та національні особливості, уподобання, стан здоров'я.

Основна частина. Організація процесів, пов'язаних з рекреаційною діяльністю людини та формування відповідного середовища, на сьогоднішній день виступає не лише як задача містобудівна, а і як соціальна та економічна, що повинна вирішуватися як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Процедура рішення таких складних задач потребує досліджень на науковій основі, які можуть включатися як перед проектна стадія в процес містобудівного проектування на відповідному рівні [2].

Діяльність в сфері рекреації має свої особливості. Вона належить і до виробничо-економічної області, оскільки експлуатує природні та культурні ресурси, певним чином перетворює їх і створює особливу форму товару — рекреаційні блага; до соціальної, сама забезпечує реалізацію виробленого нею товару, тобто виступає як елемент сфери послуг. Таким чином, рекреаційна діяльність, зорієнтована, в першу чергу, на рекреаційні потреби населення (а потім на систему ресурсних обмежень), виступає як елемент соціального балансування народногосподарського комплексу. В той же час, рекреаційні потреби розглядаються як динамічна, керована і одна із найбільш важливих категорій, оскільки вона є частиною і умовою реалізації програми гармонічного розвитку особистості, її соціально-біологічного відтворення.

Методологічним аспектами проблеми взаємодії природного та антропогенного середовища, а також залучення елементів природного середовища в структуру міста, планувальним закономірностям формування системи озелених територій займалися такі вчені як А.П.Вергунов, І.Д.Родічкін, В.А.Горохов та інші. Дослідження містобудівних аспектів освоєння природних ландшафтів не можуть здійснюватись без вивчення питань оптимізації діяльності людини (В.Н.Белоусов, Ю.П.Бочаров, А.Є.Гутнов, М.М.Демін, Г.І.Лаврик інші). Основні питання містобудівної організації центрів для лікування та відпочинку, планувальної організації рекреаційних систем розглядалися в роботах Н.Я.Крижановської, Т.Ф.Панченко, Ю.М.Лобанова, Л.Г.Лук'янової, В.П.Стаускаса, В.І.Цибуха, В.В.Шулика. Дослідження рекреаційної тематики значно ефективніше проводити при створенні шарів природного районування і транспортної доступності, їх подальшого накладення, а також здобуття рекреаційних характеристик територій. Зростання міжміських зв'язків є об'єктивним процесом, що активно впливає на функціональну і територіальну структуру міст і систем розселення. Тому перехід від вивчення окремих населених місць до їх систем в сучасній містобудівній науці є закономірним. Предметом дослідження в районному плануванні як галузі знання є екологічна система «населення↔середовище», тому об'єкти районного планування потребують використання системного методу в процесі їх дослідження і проектування [3]. Аналіз приведених вище

наукових публікацій та досвід проектування вказує на те що, на сьогодні питанням розвитку рекреаційних систем малих міст не достатньо приділялося уваги, враховуючи закономірності сучасного туризму.

Просторова структура рекреаційної системи визначається взаєморозташуванням елементів системи. Підставою побудови просторової структури рекреаційної системи є конкретні умови розподілу рекреаційного потенціалу по території регіону, його кількісні і якісні характеристики, а також кон'юнктура на ті або інші види рекреації [4].

Сучасний ритм життєдіяльності людини збільшує частку інтелектуальних і психоемоційних навантажень за рахунок скорочення фізичних. У багатьох країнах рекреаційне обслуговування - самостійна й велика галузь економіки, що залучає 2-5%, а в окремих країнах (наприклад, Італія, Франція) до 10-15% зайнятого населення; валові витрати населення на рекреаційні послуги й товари становлять 3-5% і більше фонду споживання (у СРСР близько 5%, у США 5,5%). На територіях, що володіють найбільш сприятливими природними й економічними умовами для організації рекреації, цікавих у географічному, історичному, етнографічному й культурному аспектах, створюються будинки відпочинку, туристські бази, спортивні табори, санаторії, шляхи й необхідні засоби сполучення, а також окремі торговельні й посередницькі заклади. Україна є регіоном з високою щільністю населення, розвиненого промислового і сільськогосподарського виробництва, важливого значення набуває проблема формування межсільбищних зон відпочинку в межах групових систем населених місць, приміських зон в ареалів туризму.

Відбувається процес деградації середовища малих міст України. Втрачаються ознаки міської культури, а загалом і відповідний статус. Таким чином випадає важлива ланка ланцюга єдиної системи поселень. Проблеми, пов'язані з подальшим розвитком цієї категорії населених пунктів в останні роки загострилась повсюдно.

Важливою складовою посилення уваги до проблем малих міст є прийняття Верховною Радою України Закону України „Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст”, в якому значне місце відведене питанням раціонального використання та збереження туристично-рекреаційного, культурно-історичного та природного потенціалу як засобу покращення соціально-економічного становища.

Більшість малих міст України характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку, є депресивними, з низьким рівнем ділової активності, проте володіють значним туристично-рекреаційним, культурно-історичним та природним потенціалом. Рекреаційна зона міста покращує екологічну обстановку, визначає соціальну і економічну ефективність міського

середовища, забезпечує жителів місцями повсякденного відпочинку, проведення екскурсій.

Не дивлячись на те, що розвиток рекреації досить часто підтримується приватними підприємствами, необхідними є заходи з планування та контролю розвитку. Необхідно включати плани розвитку системи рекреації в загальне планування малого міста. Деякі об'єкти рекреації можуть підвищити свою привабливість шляхом ефективного освоєння рекреаційних ресурсів. В даний час найбільш перспективним напрямом туризму стає екологічний туризм (екотуризм), під яким розуміються тури, які різняться за метою (пізнавальний, пригодницький і ін.), але об'єднані за загальними ознаками, одна з яких – це використання природних територій, які мало зазнали впливу людської діяльності. Це обумовлює необхідність дослідження природно-територіальних комплексів як ресурсів туризму. Природні комплекси в околицях малих міст представляють особливу цінність як місця масового відпочинку. Планування і розробка заходів щодо організації туристської діяльності на таких територіях є можливою лише при ретельному вивченні їх природно-рекреаційного потенціалу, в межах приміських зон малого міста.

Істотний вплив на розвиток рекреаційної діяльності, зокрема на функціональну різноманітність і розміщення рекреаційних систем, справляє вікова структура населення. Так, молоді люди віком від 20 до 45 років надають перевагу відпочинку біля моря та в горах. У віці приблизно від 45 до 65 років спостерігається найпомітніше зростання прибутків, і з цим можуть бути пов'язані більш дорогі види відпочинку. Бальнеологічні курорти більш охоче відвідують людьми старшого віку, коли мобільність людей знижується. В залежності від регіональних відмінностей в співвідношенні між цими професійними групами населення потрібно прогнозувати і проектувати нові рекреаційні системи.

Правильно сформована функціональна структура рекреаційної системи створює передумови для ефективного рішення наступної процедури - просторової конкретизації всіх без винятку видів діяльності у досліджуваній системі, тобто функціональна структура і об'єми діяльності рекреаційної індустрії є вихідними, основоположними для визначення просторової структури такої системи.

Сучасні дослідження в області архітектури усе більше приводять до усвідомлення необхідності системного підходу до досліджень і проектуванню архітектурних об'єктів як складних систем, що мають ієрархічну структуру, формування й розвиток компонентів яких здійснюється на основі системних законів (принципів) і критеріїв.

В наукових архітектурно-містобудівних роботах особливо підкреслюється важливість і перспективність системного підходу до трактування ландшафтно-рекреаційних об'єктів, - особливим образом взаємозалежних функціонально-просторових "штучних" (урбанізованих) і природних елементів [5].

Основними напрямками регулювання є рекреаційне природокористування (вивчення медико-географічного стану району відпочинку, ступеня відповідності природного комплексу екологічним, санітарно-гігієнічним нормативам життєдіяльності відпочиваючих); завантаженість закладів розміщення, громадського харчування, туристичного транспорту та інше; комплектування рекреаційних установ кваліфікованими працівникам; робота закладів, які забезпечують спеціальними і побутовими послугами рекреантів; дотримання вимог проживання на рекреаційних територіях.

На розвиток туризму в Україні впливає кілька чинників. Зокрема, це недостатність методичної та організаційної підтримки підприємництва туристичної галузі та невеликі обсяги інвестицій у розвиток її матеріальної бази. Рівень комфорту більшості готелів, пансіонатів та будинків відпочинку України не відповідає світовим стандартам. У незадовільному стані перебуває сервісна та інформаційна інфраструктура галузі. Безперечно, стримує розвиток туризму низька якість автомобільних доріг.

Полтавська область розташована на перехресті важливих економічних, історично-обумовлених шляхів між Сходом і Заходом, Північчю і Півднем, вона має м'які кліматичні умови, густу мережу річок (Псел, Ворскла, Сула), пов'язаних з головною суднохідною артерією України - Дніпром. Природне багатство доповнюють бальнеологічні і грязьові курорти м. Миргороду, м. Гадячу, Великої Багачки, Нових Санжар (в області діє 12 санаторіїв), пам'ятки садово-паркового мистецтва та регіональні ландшафтні парки. В Полтавській області налічується 337 територій та об'єктів природо-заповідного фонду; 151 заповідник (18 державного значення), 117 пам'яток природи (1 державного значення), Устимівський дендропарк, 18 парків - пам'яток садово-паркового мистецтва (4 державного значення), 3 регіональних ландшафтних парки, 49 заповідних урочищ.

Вдале проходження магістралі Київ-Харків-Ростов-на-Дону через Полтавщину, зручне залізничне сполучення (в тому числі, столичний експрес Київ-Харків), водне сполучення р. Дніпро сприяє розвитку туризму.

Майже всі райони області є перспективними для розвитку різних типів туризму: оздоровчий (санаторії, профілакторії, турбази), з активним способом

пересування (кінний, водний, велосипедний, гірськолижний), культурно-пізнавальний та культурно-етнографічний, релігійний паломницький.

На сьогодні склалася мережа туристичних підприємств області (тур агентів та туроператорів), загальна кількість яких становить 110. За результатами державної статистичної звітності, за останні три роки спостерігається стаłe зростання деяких показників туристичної діяльності в області, зокрема з обслуговування іноземних туристів; вітчизняних туристів, які виїжджали за кордон; зріс обсяг екскурсійних послуг та платежів до бюджету, що вказує на зростання інтересу до нашого краю.

Останнім часом в області та обласному центрі реставровані культурно-історичні пам'ятки, побудовано багато цікавих культових об'єктів, проведена реконструкція та модернізація культурно-видовищних закладів. Разом з тим, викликає занепокоєння стан матеріально-технічної бази готельних господарств, рівень яких не відповідає сучасним вимогам, та потребує вдосконалення і розвитку їх інфраструктури за рахунок невеликих приватних готелів на 10 – 20 місць. Більшість таких споруд, побудованих у 70 – 80 роки, не відповідають міжнародним стандартам.

Подолання цих негативних факторів потребує капітальних вкладень та місцевих органів влади за напрямками інвестування: а) об'єкти соцкультпобуту, б) заклади розміщення та санаторно-курортні заклади, в) розбудова інфраструктури зеленого туризму.

Висновок. В останні десятиліття зростає увага архітекторів, медиків, екологів, соціологів, ландшафтників, економгеографів і інших фахівців до проблеми гармонізації взаємозв'язків й взаємовпливу людину й середовища його проживання. Сприяння розвитку туристичної сфери у малих містах та селищах необхідно розглядати як інструмент підвищення рівня зайнятості населення, зменшення трудової міграції, в т.ч. молодіжної, посилення ділової активності, покращення фінансових показників діяльності підприємств, формування позитивного туристичного іміджу. Створення впорядкованої системи рекреації не лише може поліпшити міське екологічне середовище, але і може підвищити престиж міста.

Різноманіття структури та величини сукупного потенціалу, різний рівень урбанізації регіонів, соціально-економічного та екологічного розвитку адміністративних утворень, обумовлюють суттєві відмінності у розвитку рекреаційних систем малих міст та обумовлюють особливості розвитку рекреаційних систем.

Література:

1. Экология человека. Терминологический словарь./ Б.Б. Прохоров. – Ростов н/Д: Феникс, 2005.
2. В.В. Шулик. Методологічні основи формування рекреаційних систем в Україні.: Дис. док. арх. 18.00.01.// Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. – Х., 2008.
3. «Методологические основы районной планировки. Введение в демозоологию»: Г.И. Лаврик. – Белгород.: БГТУ им. В.Г. Шухова, 2006.
4. Тушиныш Е.К. «Методологические основы градостроительного развития крупных городов рекреационных систем»: автор. дис. д-ра арх. 18.00.04/ЦНИИП градостроительство. – М., 1986г.
5. Н.А. Василенко. Системные принципы формирования ландшафтно-рекреационной среды крупного города.: автор. дис. на соискание ученой степени канд. арх. – М., 2009.

Аннотация.

В статье рассмотрено понятие «рекреация» и потребности рекреационной деятельности. Исследование рекреационной тематики значительно эффективнее проводить при создании слоев естественного районирования и транспортной доступности, их последующего наложения, а также получения рекреационных характеристик территорий. Выявление естественно рекреационного потенциалу пригородной зоны малого города.

Annotation.

The concept of "the recreation" and needs of recreational activity are considered in the article. Research of recreational themes is carried out more efficiently by the creation of layers of natural division into districts and transport availability, their subsequent imposing, and also obtaining of areas' recreational characteristics. The identification of natural and recreational potential of suburban area of the small town.